

Egy színházi-gasztronómiai ünnep a 19. század végén¹

Az elmúlt néhány év érdeklődésében, irodalmi vizsgálataiban is előtérbe került a gasztronómia. A Petőfi Irodalmi Múzeum például 2016. június 23. – 2017. április 2. között erre a trendre reflektálva szervezett *Írói fogások – terítéken az irodalom* címmel remek kiállítást. A 19–20. századi magyar étlapok egyébként már kutathatóak, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum kiállításain, illetve a Vendéglátóipar-történeti dokumentációs gyűjteményében lehet azokat megnézni. De világviszonylatban is nagy az érdeklődés: például Amerikában a New York Public Library a *What's on the Menu? [Mi van az étlapon?]* projektje keretén belül az állományában lévő mintegy 45000 darab, 1840-től 2008-ig datált étlapot digitalizálja és teszi kereshetővé.² Ebben az egyes étlapok mellett a fogások alapján is lehet keresni, sőt, az ételek ára és megjelenésük gyakorisága is megtekinthető, összehasonlítható.

A szisztematikus gasztronómiai kutatások mellett azonban egészen váratlan helyzetekben is szembetalálkozunk az étel- és italfogyasztás kérdéskörével. Meglepőnek tűnhet, de a saját kutatási témám, a kolozsvári színházi élet 19. századi társadalomtörténetének vizsgálata során is beleütköztem olyan gasztronómiai jelenségekbe és kérdésekbe, amelyek végiggondolása és a színház- és mentalitástörténeti kutatásokkal való összekapcsolása új, izgalmas és termékeny problémafelvetéseket és eredményeket ígérnek.

A kolozsvári magyar hivatásos színjátszás kezdetei a 18. század végéig nyúlnak vissza. Az első kolozsvári színházat 1821-ben nyitották meg (néhány évvel megelőzve a Pesti Magyar Színházat, a későbbi Nemzeti Színházat, amely 1837-ben nyitotta meg kapuit). Mára talán ennek a színháznak maradt fenn legteljesebben a magyar színházi levéltári anyaga, s ezt még kiegészíti a korabeli, szinte hiánytalanul megtalálható napi sajtó anyaga is. Ezeket a forrásokat olvasva szembetűnő, hogy a 19. század második felének folyóirataiban milyen gyakran lehet ünnepi ebédekről, díszlakomákról, bankettekről olvasni. Gyakran még az is kiderül a híradásokból, milyen fogásokat, miként tálaltak fel a résztvevőknek.

Az igazán érdekes azonban az, hogy a színházi források között is sokszor találunk híreket különböző díszebédekről, jótékonysági vacsorákról vagy éppen farsangi multságokról. Ezeknek a rendezvényeknek egy része ráadásul magában a színházi térben történt: vagyis ilyenkor átalakult a színházi tér. Nemcsak a színészek, hanem a közönség is birtokba vehette ilyen alkalmakkor a színpadot, és olyan térben fogyaszthatta el vacsoráját, ahol máskor teljesen más szabályok működtek. Emellett színházi eseményekhez, ünnepekhez is kapcsolódhattak olyan ünnepi étkezések, amelyek a színházi élet részét adták, s egy-egy ilyen kiemelt alkalom esetén a művészi produkciókhoz közös ünnepi étkezés, lakoma is csatlakozott.

1 A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

2 <http://menus.nypl.org/> Hozzáférés: 2018.02.10.

Az alábbiakban egy nagyszabású színházi ünnepélyt mutatok be. A kolozsvári magyar színházban 1892-ben emlékeztek az erdélyi magyar hivatásos színjátszás kezdetének centenáriumára. Az ünnepségnek jelentős mennyiségű számlaanyaga és a költségvetése is fennmaradt, így konkrét szám adatokkal rendelkezünk róla, s ezt korabeli diszkurzív forrásokkal – például a sajtóbeli leírásokkal, hírközvetítésekkel – egészítem ki.

A háromnapos ünnep hivatalos programjában szerepelt egy díszebéd. A hivatalos program mellett azonban három másik fogadást is szerveztek az alkalomra – a sajtó legalábbis ennyiről tudósított. E négy étkezéssel együttes rendezvényt mutatom be itt, és azt is vizsgálom, hogy a centenáriumra jellemző, párhuzamosan zajló eseménysorozatok kontextusába miként illeszkednek bele ezek, illetve egy tágabb kontextusban: bár a rendkívül gazdag forrásanyag okán jól árnyalható, de kiderült, a kolozsvári színház ilyen gasztronómiai esete mégsem tekinthető egyedinek. Ha csak a színházi vagy írói (bi/tri)centenáriumi ünnepeket nézzük is végig, látható, hogy a jelenségnek előzményei vannak, és végigkövethető az is, hogyan formálódik a hasonló rendezvények forгатókönyve.

*„A hallgatást csak a füstölt nyelvnek ajánlhatni” –
Ünnepi és évfordulós alkalmak a 18–19. században*

A kolozsvári centenáriumi ünnepség étkezési rítusainak felidézése előtt fontos szólni annak szűkebb és tágabb kontextusáról, közvetlen és közvetett előzményeiről. Ezek ugyan nem minden esetben szorosan vett színház ünnepek, de gyakran építenek be színpadokon is megjelenő elemeket és látványosságokat.

Az ilyesféle nagyszabású és drága ünnepségek elsősorban mindig is az arisztokráciához fűződtek. Staud Géza a 18–19. századi magyar kastélyszínházakkal foglalkozó könyveiben így tér ki erre: „Túlságosan szűkkörűen értelmeznénk a teátrális jelenségeket a 18. században, ha kizárólag a zárt színházakban bemutatott operák és színművek előadásaira szorítkoznánk. A születésnapok, névnapok, beiktatások, látogatások és egyéb alkalmakkor rendezett fényes ünnepségek, revüszerű látványosságok teátrális vonatkozásai is figyelmet érdemelnek. A különféle népi vásárok, falusi mulatságok, parasztlakodalmak, karusszelek [körhinták], hajófelvonulások jellegzetes »számai« voltak a főurak rendezte ünnepségeknek. Ezek közé tartoztak az ún. illuminációk [kivilágítások] is. A kastélyok, kertek, utak kivilágítása többnyire tűzijátékkal volt egybekötve.”³

A 19. század utolsó harmadában a felnövekvő és polgáriasodó Budapest is szívesen visszanyúlt ehhez a hagyományhoz és élt efféle attrakciókkal, a Feszty Árpád szervezte látványos és rendkívül közkedvelt művészestélyek is kapcsolódtak ehhez a hagyományhoz. Feszty „az ekkoriban intézményesülő és professzionálódó művé-

³ STAUD Géza, *Magyar kastélyszínházak II.*, Bp., Színháztudományi Intézet, Országos Színház-történeti Múzeum, 1963, 13.

szeti élet megismertetéséért és közönségének kialakításáért, egy újfajta mecenatúrarendszer lehetőségeinek megtalálásáért [...] elsöprő erejű és sikerű összművészeti programokat és fesztiválokat szervezett”, amelyek komoly anyagi hasznot is hoztak.⁴ Több helyszínt is kipróbáltak. Az egyik legkedveltebb az Epreskert környéke lett, ahol a jelmezes multságok előkészítésén, dekorálásán – híres művészek mellett – festő- és szobrásznövendékek is dolgoztak. De tartottak estélyeket a Városligetben, a Múcsarnokban és a Vigadóban is. Ez utóbbiban például 1893-ban a vendégeknek Jókai-regényalakokat kellett megeleveníteni, máskor élőképeket mutattak be. Az élőképek egyébként korábban a kastélyszínházakban is kedvelt műfaj volt, de később a polgári színpadokon is gyakran megjelentek.

A nyilvános események mellett esetenként a sajtó ezek félnyilvános vagy privát változatairól is tudósított, például az arisztokrata kastélyok nagyszabású ünnepeinek megszélidült, urbánussá egyszerűsödött eseményeiről – melyeknek mindig is fontos elemének számított az evés-ivás. „Előételként” álljon itt egy példa egy házavatóról. Amikor Béli Ákos, Kolozs megye főispánja 1893 márciusában Kolozsvárot beköltözött új házába, nagy lakomát csapott. A helyi sajtó szerint a következő menü várta a vendégeket: „barna leves velő séberlivel; Richelieu pulyka; vadsertés madeira mártással, karfiollal és zöldborsóval; borjúcomb vegyes salátával; ananász parfait; torta; sajt”. Ezek mellé természetesen különböző borokat, pezsgőt, kávé, illetve likőrt kínáltak.

A már szorosabban a színházi ünnepekhez köthetően – kilépve a magyar színházi kontextusból, nemzetközi vonatkozásban – a színház mint intézménynek, vagy egy-egy kiemelt színházi szereplőnek és a köré épített ünnepségeknek forgatókönyvében igen gyakran megjelent a közös ünnepi étkezés rítusa. Például az 1769-es első „Shakespeare-Jubileum”-nek, a nagyszabású és hagyományteremtő Shakespeare-évfordulónak, a Shakespeare-kultusz egyik mérföldkövének is szerves része volt nemcsak a díszbéd, hanem az ünneplők közös reggelije is. Ezt vette át és építette be később a drámaíró születésének háromszázadik évfordulóját megszervező bizottság is. Az 1864-es stratfordi ünnepség első napjának délutánján így 700 fő lakomát rendeztek, amelyen minden ételt és italt Shakespeare-mottóval láttak el. A *Koszorú* 1864. évi 20. számában megjelent kivonatos fordítás alapján „a sült kappanhoz ez volt függesztve »Im ott jó, felfuva, mint a kanpulyka.« (V. Henrik. I.); a nyelvhez: »A hallgatást csak a füstölt nyelvnek ajánlhatni.« (Velecei kalmár I.); a vadhushoz: »igen nyájas bestia.« (Szent-Iván éji álom V.)” Ennek a Shakespeare-ünnepeken kialakult forgatókönyvnek a modellje jelenik meg később a magyar színházi ünnepeken is (de az egyes írókhoz, a Kazinczy- vagy a Kölcsey-centenáriumhoz kapcsolódó évfordulókon is).

A magyar színházi ünnepek és ezek forgatókönyvei a 19. században alakultak ki és formalizálódtak. A kolozsvári centenáriumi szervező bizottság üléseinek jegy-

4 A Feszty által rendezett művészestélyekről és azok sajtóvi szhangjáról részletesen ír Császta-vay Tünde, *Erő Tér/Tér Erő. Élet és társadalomformáló kapcsolatok a 19. század utolsó harmadának irodalmi életében*, Bp., Ráció, 2017, 99–110.

zökonyveiből jól látható, milyen közvetlen előzményei voltak a program kialakításának. Egyrészt az intézmény korábbi ünnepeit – az 1821-es színháznyitó ünnepséget, illetve ennek 50. jubileumát – tekintették iránymutatónak. Másrészt az esemény másik mintája a magyar színészet centenáriuma volt, amelyet csupán két évvel korábban, 1890-ben ünnepeltek meg Budapesten, Kelemen László társulatának 1790-es megalakulására emlékezve.⁵ A programnak a díszvacsora itt is része volt.⁶ Október 24-én és 25-én este díszelőadást tartottak a Nemzeti Színházban, a vacsorára pedig 25-én este 10-kor került sor. A sajtótudósítások leírták ugyan, hogy egy teríték 5 forintba került, a fogásokat azonban nem részletezték. Pár nappal később a kolozsvári színházban is megemlékeztek az intézményesülő magyar színjátszás e mérföldkövéről, és október 29-én és 30-án este a Nemzetiben játszott darabokat adták elő. A *Budapesti Hírlap* tudósított arról, hogy a második előadás után bankett is lesz, ennél több azonban a helyi lapokból sem derült ki.

Ünnepi fogások a kolozsvári centenáriumon

A kolozsvári évforduló szervesen kapcsolódik a professzionizálódó színjátszás korábbi ünnepeihez, ugyanakkor nem lehet elszakítani a kastélyszínházak hagyományától sem, és a fentebb említett művészestélyek és a színház terében megtartott jelmezbálok is újabb értelmezői kontextust teremtenek.

Miután 1892-ben Kolozsváron eldöntötték, hogy a színház megünnepli az Erdélyi Magyar Nemes Játsszótársaság, az első erdélyi hivatásos színtársulat létrejöttének százéves évfordulóját, megalakult egy társadalmilag vegyes háttérű tagokból álló, jubileumi rendező bizottság. Az ünnepet az 1892. november 10-e és 12-e közötti időre tervezték. A bizottság úgy döntött, hogy a hivatalos ünnepi program részeként november 11-én – az ünnepi díszelőadás napján – délután 2 órára bankettet szervez a városi vigadóban. Az étkezésre vonatkozó utalások egyaránt megjelennek a levéltári forrásokban és a helyi sajtóorgánumok tudósításaiban. Ezekből az is kiderül, hogy a hivatalos programban is szereplő díszebéd mellett három másik ünnepi étkezést is szerveztek. Az étrendek összeállítása – sem tematikailag, sem ötletességében – azonban nem volt annyira tudatos, és az esemény grandiózusságában sem volt hasonlítható a Shakespeare-jubileuméhoz. A négy fogadás részletes vizsgálata és összevetésük azonban mindenképpen segíti, hogy közelebb jussunk a színházi ünnepek társadalomtörténeti értelmezéséhez, és megismerjük azoknak társadalomtörténeti párhuzamosságait vagy eltéréseit.

5 A budapesti Nemzeti Színház mellett a Népszínház és az Opera is díszelőadást tűzött műsorára. A Nemzeti Színház-beli ünnepséget az alkalmi darabok felől vizsgálta részletesen SZALISZ-NYÓ Lilla, „Mértéket vettem Kelemen László úrnak a lábáról.” *Három alkalmi színmű a magyar színjátszás úttörőinek emlékére*, Irodalomtörténet, 2015/3, 279–306.

6 Három budapesti újság, a *Vasárnapi Ujság*, a *Budapesti Hírlap* és a *Pesti Hírlap* centenáriumi tudósításait néztem át.

A centenáriumi díszebéd részleteinek lebonyolításért felelős ún. bankettbizottság két helyi vendéglóستól is kért ajánlatot. Nagy Gáboré bizonyult kedvezőbbnek: egy hétfogásos terítékért (amelybe gyümölcs, sajt, feketekávé, anisette (azaz ánizslikőr), vörös és fehér asztali bor, illetve egy Ringató nevű pecsenyebor is tartozott) 5 forintot kért – bár ez sem mondható olcsónak.⁷ Összevetésként, a díszelőadás helyárai 40 krajcár (karzati állóhely) és 12 forint (középpáholy) között mozogtak, 4 forintért egy I. emeleti erkélyen lehetett helyet foglalni. További összevetésként: az 1892. október 28-i kolozsvári hetivásáron a díszebéd árából nagyjából egy mázsa zabot (4 forint, 20 krajcár – 4 forint, 70 krajcár), egy malacot (6–7 forint), öt kiló sonkát (egy forint/kiló), két kövér libát (5 forint) vagy egy szekér tűzifát (3–5) lehetett vásárolni.

Az italkínálatot Littke Ernő, a pécsi Littke pezsgőgyár tulajdonosa egészítette ki adományával: 100 üveg Littke „Sport” pezsgőt küldött Kolozsvárra a bankettre. Így végül a bankett „egészen magyar étrendje” – ahogy a *Kolozsvár* című helyi napilap fogalmazott – így állt össze: leves: jérceaprólék, csiperkegombával; hal: fogas és harcsa, Bocskay-mártással (Borbereki fehér bor); bevezető: angol bélszín virággel, spárga és zöldborsó körözéssel (Mácsói vörösbor); főzelék: kolozsvári töltöttkáposzta (Gyulatelki Ringató pecsenyebor); sült: pulyka, saláta és csokorba főtt gyümölcs (Littkei „Sport” pezsgő); tészta: gesztenye-tálfafőtt; csemege: vegyes gyümölcs és cukorkák, sajt, feketekávé (Wynand-Focking Anisette).⁸

Az étrend önmagában még nem árul el sok mindent, viszont van néhány olyan hozzákapcsolódó információnk, amely segít kontextualizálni ezeket az adatokat. A terem elrendezése nem volt szokványos. Ahogy a 19. század végi Kolozsvár másik fontos napilapja, az *Ellenzék* fogalmazott, „a rendes hosszú, unalmas asztalok helyett apróbb, egymás mellé tett asztaloknál foglalt helyet az ünneplő közönség.”⁹ A jubileumot szervező bizottság leszögezte a centenáriumi „dress code”-ot is: a férfiaknak díszmagyart és fekete szalonöltözetet, a női közönségnek pedig az alkalomhoz illő „fényes tolett”-et írtak elő, amely az ünnepségsorozat összes rendezvényére, így a bankettre is érvényes volt. A banketten összesen 202 teríték volt, ebből 12 ingyenjegyet adtak ki. Hatot a jubileumi bizottság fedezett a legfőbb közreműködőknek (többek között Stesser József belügyminiszteri tanácsosnak és egyben az Országos Színész Egyesület elnökének, Klösz József szobrásznak, Feleki Miklós színész-rendezőnek vagy Káldy Gyula zeneszerzőnek, aki a centenáriumi díszelőadásra zenét írt), a maradék hat jegyet pedig Nagy Gábor vendéglős fedezte, és újságíróknak, illetve egy rendezőnek osztotta ki azokat.¹⁰ A levéltári források és a sajtó egyaránt

7 Kolozsvári Állami Levéltár (KÁL), Fond 313: Magyar színház, fasc. 195., ff. 10.

8 Kolozsvár, 1892. november 11. Az ételsor a mai olvasó számára is érthető – nem szerepelnek szokatlan, ismeretlen fogások, talán egyetlen pontosításra lehet szükség, a tészta ugyanis ebben az esetben valószínűleg az erdélyi nyelvhasználatban értendő, és süteményt jelent, a tálfafőtt ugyanis édesség.

9 *Ellenzék*, 1892. november 12.

10 KÁL Fond 313: Magyar színház, fasc. 195., ff. 66–67.

közölte a bankett résztvevőinek listáját. Ebből kiderül, hogy kizárólag férfiak vettek részt az ebéden.¹¹ (Más alkalomra vonatkozó sajtóhírekből derült ki, hogy a vigadó-nak volt külön női terme, de ezekből az adatokból aligha lehet biztosan kideríteni, hogy ebben az esetben a nőknek tényleg szerveztek-e külön ebédet vagy fogadást a díszbéddel párhuzamosan.) A *Kolozsvár* tudósítása szerint mindenestre „[...] az ablakokban igen szép hölgyközönség jött össze, hogy meghallgassa a tósztokat.”¹² Ezek sorrendjét is előre megszabták a szervezők. A hivatalos program szerint a sort a királyra mondott pohárköszöntő nyitotta és az újságírókra mondott köszöntők zárták. A sajtótudósítás alapján viszont kiderül, hogy a kitűnő hangulatú ebéden ennél több tósztot is elhangozhatott.

A forrásokból adódóan megtudható azt is, mennyibe került egy ünnepi fogadás a 19. végén, s ez újabb gazdaságtörténeti korjellemzőkre mutathat rá. Ehhez azonban mindenképpen más kontrollforrásokra is szükség lenne, így az ebéd költségeinek tételes felsorolása helyett inkább néhány érdekességet emelek ki. Szinte teljesen rekonstruálható ugyanis, milyen előkészületek előztek meg egy ilyen eseményt, és hogy ennek milyen járulékos költségei voltak. Megjelennek például a pohártörés költségei, igaz, nem tudjuk, hogy a kedélyes hangulatú közönség vagy az ügyetlen pincérek hány poharat törtek végül össze. Pontosan tudjuk viszont azt, hogy ezért is és a jégért is külön fizettek a szervezők, összesítve 2 ft. 30 krajcárt.¹³ A lakoma egyéb járulékos költségei közé tartozott például a zenekar fizetése – ugyanis az ebéd alatt Pongrácz Lajos zenész és zenekara húzta a magyar nótákat – vagy a meghívók és az étrendek kinyomtatása, de elszámoltak 3 forintot a bankett ideje alatti felügyeletért, illetve jegyszedésért is.¹⁴

Párhuzamos fogadások, diskurzusok és közösségek

Bár rengeteg hasonló, apró részletet lehet kigyűjteni a rendelkezésre álló forrásokból, ezek egyelőre csupán kuriózumok vagy leíró jellegű adatok. A sajtó időről-időre tudósít más fogadásokról, a színházban megtartott jótékonyági estekkel egybekötött vacsorákról, a város közismert lakosainak privát ünnepségeiről is – mindez azonban még mindig nem elég ahhoz, hogy egy-egy intézmény-város-régió gasztrotörténeti történelmét megírhatnánk. Mégis fontosnak látszik feltárásuk, gyűjtésük és értelmezésük, hiszen olyan kultúrtörténeti jelenségekre láttatnak rá, amit máshonnan nem vagy alig ismerhetnénk meg.

Igaz, hogy a centenáriumi ebéd körülményei elég részletesen rekonstruálhatóak, ennél azonban sokkal érdekesebb és fontosabb az, hogy a másik három alkalmi fogadással együtt milyen társadalmi képet rajzol ki ez a rendezvénysorozat az ün-

11 KÁL Fond 313: Magyar színház, fasc. 195., ff. 68–69.

12 Kolozsvár, 1892. november 12.

13 KÁL Fond 313: Magyar színház, fasc. 195., ff. 54.

14 KÁL Fond 313: Magyar színház, fasc. 195. ff. 61.

neplő Kolozsvárról – a centenárium ünnepe ugyanis jóval túllépett a színház keretein, hiszen szervezői tudatosan a helyi léptékből kiemelkedő, országos jelentőségű ünnepséget terveztek az alkalomra.

Az első fogadást Kolozsvár legendás polgármestere, fejlesztője, a Mátyás-szoborcsoport felállításának egyik kezdeményezője, Albach Géza szervezte és adta – ahogy a sajtó fogalmazott – a színészeti jubileum előestéjén. Ennek dátuma lehetett november 9-e, de akár november 10-e is, a díszelőadás előestéje. A sajtó erről csupán november 14-én tudósított, így egyelőre nem lehet pontosítani az időpontot. Időrendben ezt követte a hivatalos bankett, majd november 12-én este (amikor megismételték a 11-i díszelőadást) az erdélyi arisztokrácia főúri estélyt tartott az úri kaszinóban. Végül a jubileumot szervező bizottság tisztikara báró Horváth Ödönné, gróf Rhédey Johannánál ebéden vett részt november 17-én.

A négy fogadás eltérő és különböző társadalmi vagy éppen hivatásbeli rétegeknek szólt. Kétségtelen, hogy elég nagy átfedések voltak közöttük, de ugyanazok az emberek különböző szerepkörökben vettek részt egy-egy fogadáson. Például Albach Géza házigazdaként, szakmai identitásának, polgármesteri funkciójának megfelelően jelent meg az általa szervezett vacsorán, míg a díszebéden a város polgármestereként és egyben a szervező bizottság alelnökeként volt jelen. Ez utóbbi szerepkörében vett részt Rhédey Johanna ebédjén is, azonban a főúri estélyről ő elmaradt. Gróf Béli Ákos pedig a díszebéden mint főispán és egyben a bizottság elnöke, a főúri estélyen viszont magyar nemesként, a Rhédey-féle ebéden a bizottság elnökeként reprezentált.

A centenáriumi esemény eleve párhuzamos diskurzusokra épült. A szervezők a sajtóban és a meghívókon megjegyezték, hogy a kolozsvári hivatásos és állandó színjátszás úgy maradhatott fenn az elmúlt száz évben, hogy „[...] a közéleti nagyságoctól kezdve az egyszerű diákig – mindenki örömet hozta meg a maga szellemi vagy anyagi áldozatát, hogy a társulat szervezkedése és pályakezdése gyorsan, küzdelem nélkül menjen végbe.”¹⁵ A *Kolozsvár* névtelen tárcaírója – „az igazság érdekében” – azt is megjegyezte, hogy az intézmény létrejöttében „[...] a középosztály is derekasan részt vett magának főuraink mellett. Sőt elmondhatjuk, hogy kezdet óta vállalva munkáltak e jelentős intézmény érdekében.”¹⁶

Mégis, a középosztály és a városi összlakosság múlt- és jelenbeli össz-erőfeszítésének hangsúlyozása mellett, az eseménysorozatban a legláthatóbb és centrális helyzetben az erdélyi arisztokrácia volt – és maradt is. Hiszen nem feledhető, hogy egyrészt az erdélyi arisztokrácia a 19. század elején mecénásként támogatta a színjátszó társulatot és az első magyar kőszínház felépítését, másrészt ennek 1821-es megnyitóján színpadra is lépett Theodor Körner *Zrínyi* című szomorújátékában. A történeti hagyományra való emlékezés érdekes példajaként: a centenáriumi ünnepségsorozat alatt ezeknek a családoknak a leszármazottjai a díszelőadás lezárásaként két előképet mutattak be a *Zrínyiből*, s ezzel nemcsak magukat, de őseiket is színre

15 KÁL Fond 313: Magyar színház, fasc. 195. ff. 36.

16 Kolozsvár, 1892. november 15.

vitték, és egy pillanatra úgy tűnhetett, hogy az elmúlt száz évben szinte megállt az idő, és az arisztokrácia mecénási szerepe töretlen. Pedig a 19. század utolsó harmadában ez már egyre kevésbé volt így. Ekkorra már a város, a polgárság és a gazdasági elit lett a kolozsvári színház legfontosabb fenntartója, sőt, már egy új gazdasági szereplő, az állam is csatlakozott ehhez. Éppen az 1892-es centenárium ideje alatt – miközben a színpadon és a sajtóban az arisztokrácia tündökölt és jelent meg a legerőteljesebben – a háttérben már újból felerősödtek a színház államosításának kezdeményezését szorgalmazó törekvések.

Ez a két párhuzamos, mégis erőteljesen széttartó diskurzus végigkövette az egész ünnepségsorozatot és annak szervezőmunkáját. Az ebédek vendégkörét nem egyszer a párhuzamos jelenlét jellemezte, igaz, csak részben a nemesség – a polgárság – az állami szféra párhuzamossága.

A vigadóban megtartott banketten a szervezők mellett – akiknek társadalmi összetétele eleve változatos volt: nagybirtokosok, egyházi személyek, országgyűlési képviselők, egyetemi tanárok, lapszerkesztők, közművelődési egyesületek elnökei, néhány színész, illetve egy szeszgyáros alkotta a bizottságot – az egyházak és a katonaság neves képviselői, magasabb rangú hivatali személyek, polgármesterek egyaránt részt vettek. Albach Géza polgármester a városi törvényhatóságok, állami hivatalok képviselőit vendégelte meg a Hungária Szálló különtermében, ahol polgármesterek, jegyzők, királyi tanácsosok vettek részt a sajtó által ismerkedő estélyként leírt fogadáson. Ezt tehát olyan rétegre rendezvénynek tekinthetjük, amelynek az lehetett a célja, hogy a hivatásbeli közösséget alkotó résztvevők találkozzanak vagy megismerhessék egymást.

Az úri kaszinóban megtartott főúri estély – a tudósítások alapján – meglehetősen érdekes lehetett, nem pusztán azért, mert a kaszinó termei a tél elején déli növényekkel és virágokkal voltak feldíszítve. A díszelőadás – és ezzel együtt az élőképek – megisméltése után kezdődő estélyre az urak díszmagyarban, a hölgyek drága estélyi ruhákban és „magyar jelmezeikben” jelentek meg. (Az újság által közölt névsor valóban megegyezik az élőképekben résztvevő hölgyek névsorával.) Vagyis az élőképekben részt vevő arisztokrata nők korabeli jelmezekben vonultak át a színházból a kaszinóba, így nem léptek ki a fentebb már említett, különös történelmi időutazásból vagy kitágított időből, hanem önmaguk, de egyben őseik reprezentációjaként tűntek fel.

Az utolsó fogadást az a báró Horváth Ödönné, gróf Rhédey Johanna szervezte, akinek a felmenője, gróf Rhédey Mihályné 1792-ben egy évre ingyen átengedte házának báltermét a hivatásos társulat számára. Rhédey Johanna pedig azzal követte ősei mecénási hagyományát, hogy a szervező bizottság által javasolt, az eseményt méltón megidéző emléktábla megvalósításának költségeit teljes mértékben fedezte. Az általa november 17-én tartott ebéden jelen volt testvére, báró Wesselényi Istvánné, szül. Rhédey Stefánia és a jubileumi szervező bizottság tisztikara is. Az *Ellenzék* által közölt névsor alapján a házigazdán, a testvérén, báró Wesselényi Istvánnén és ennek lányán kívül egyetlen nemes, gróf Béli Ákos alispán, a bizottság elnöke vett

részt. A többiek polgári származásúak voltak, és éppen ez az egyletszerű mintára működő bizottság szervezte őket közösséggé. A lakoma végén pedig – tulajdonképpen nem is lehetett volna másként – miután méltatták az Erdélyi Irodalmi Társaság centenáriumhoz kapcsolódó ülését, gróf Wesselényi Istvánné „azonnal bejelenté alapító tagságát”.¹⁷

Míg a díszebéd étrendje hangsúlyozottan és teljesen magyar, sőt, erdélyi volt, addig a bárónénál felszolgált ételek nevei franciául jelentek meg, ahogy az újságban közölt étrendből tudjuk: „Potage: consommé à La Daumont; hors d’œuvres: gateaux aux foie de veau gras; grosse pieces: filet de boeuf à la moderne; entrées: filet de chevreuil; rôti: chapon, compote, salad; entremets: crème au chocolat, fourte à la praline, fromage; dessert: café.” Mindezt fehér-, illetve vörösborok és francia pezsgő kísérte. Az első fogást, a levest az előétel, azaz borjúmájás kis sütemények követték, majd a húsos fogások következtek: bélszín, szarvas, sült kappan kompóttal és salátával, végül pedig csokoládékrem, pörkölt mandula, sajt és kávé.

A díszebédek tehát a centenáriumok, évfordulók forgatókönyvének alapelemévé, részévé váltak, és az ünnepi fogások is segítettek emelni az alkalom különlegességét. A kolozsvári hivatásos színjátszás centenáriumának díszebédje – köszönhetően a fennmaradt levéltári és újságforrásoknak – jól rekonstruálható, és a rendezvények számlái, költségvetései izgalmas gazdaságtörténeti, sőt kultúrtörténeti-társadalomtörténeti kutatási irányokat nyithatnak meg. Társadalomtörténeti szempontból a kolozsvári díszebéd – a másik három, nem hivatalos, de szorosan az ünnephez tartozó fogadással összevetve – megmutatja a centenáriumi ünnepi eseményekre eleve jellemző párhuzamosságokat. De emellett a 19. századvégi Kolozsvár életére is sajátos nézőpontból világít rá. Segít meglátni az arisztokrácia kiemelt jelenlétét a nemzeti és erdélyi történelem és kultúra folyamatában, amelyet itt valahai mecénási múltjának felidézésével reprezentált. A négy ünnepi lakoma ugyanakkor olyan kisebb csoportosulásokat is létrehozott, amelyek különböző szereplehetőségek mentén szerveződtek: hol a származási közösség, hol a hivatali-közéleti tevékenység közössége, hol pedig egy-egy közös érdek mentén, amely felülírta mind a szakmai, mind a származási identitáskonstrukciókat.

17 Ellenzék, 1892. november 18.